

політичній діяльності? – Про нерозбірливість у засобах? Скоріше навпаки: про інтелекту-альний, професійний підхід до справи.

УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКУ ДВОМОВНІСТЬ

Доп. - Василенко В.А., к. філол. н.,
доц. філії НУВС в м.Суми

Двомовність, що є першопричиною взаємодії мов і призводить до значних змін у мовній системі, для українського мовознавства була й лишається актуальною. У результаті тривалих мовних контактів українська мова зазнає безпосереднього впливу з боку інших мов, зокрема російської, польської, румунської, угорської, англійської. Питання українсько-польської, українсько-румунської, українсько-айглійської мовної взаємодії стали об'єктом дослідження мовознавців А.Вінченза, С.В.Семчинського, Л.О.Лазаренко, Ю.С.Жлуктенка, І.Одарченка, С.В.Рота та ін. Найбільш широко опрацьовані українсько-російські мовні зв'язки.

Вперше звернув увагу на необхідність наукової розробки синхронного й діахронного аспектів мовної взаємодії І.А.Бодуен де Куртене, який писав, що «внаслідок умов, що своєрідно склалися, перевага залишається, звичайно, на боці мови великоруської» [1,28].

Отже, білінгвізм колективний чи масовий зумовлений не психологічними чи лінгвістичними факторами, а соціальними умовами. Він принципово відрізняється від індивідуальної двомовності.

Проблема впливу російської мови на українську мовну систему гостро постала в 20-ті роки при створенні українського правопису. Українські мовознавці О.Курило, О.Синявський, В.Сімович, М.Гладкий, М.Сулима, І.Огієнко своїми дослідженнями самотутніх мовних явищ намагалися привернути увагу до проблеми втрати специфічних рис української мови під впливом російської.

У передмові до книги «Уваги до сучасної української літературної мови» О.Курило, висловлюючи розуміння того, що кожна нація «мусить вбирати в себе різні як до умов впливи», бо так склалася історія, непокоїться про те, що коли сучасна українська літературна мова, здебільшого наукова, «заховуючи свої фонетичні, морфологічні та лексичні (переважно) особливості», усіма іншими сторонами відходить від природнього джерела – народної мови, де є інші психічні асоціації, і уподібнюється до російської літературної мови, то вона в такій мірі стає неприродня й штучна, що перестає бути українською мовою [2, 3].

В.Сімович зазначає, що негативний вплив російської мови на українську проявляється в опосередкованих через російську запозиченнях з європейських мов, «у правописі чужих слів, і в відміні, й у роді, який прикладаємо до чужих слів, ігноруючи закони української граматики» [3,18]. Дослідник закликає обминати калькування, відшукуючи потрібні слова й вирази в рідній мові, напр., рос. *на протяженні* можна передати наступним чином: *протягом місяця - цілий місяць, на протязі року - цілий рік, на протязі століть - століттями, протягом двох літ - що два роки, протягом трьох років - за три роки*.

Уважно й трепетно ставились до проблем рідної мови О.Синявський, А.Кримський, І.Огієнко, які не намагались виступати законодавцями мови, а лише об'єктивно оцінювали й опрацьовували те, що створено народом. «Ніде я не осуджую ніякої форми, - писав Огієнко, - бо всі вони витвір живого життя, - я лише констатую самий факт, яким він єсть... але присуд про вартість і живучість лишаю сказати самому життю» [4, 9].

Як бачимо, мовознавці 20-х років, працюючи над унормуванням української літературної мови, намагались зберегти її самобутність, ґрунтуючись на принципі традиційності, обмежуючи невиправдане надмірне використання запозичень.

Проте всі напрацювання українських мовознавців були перекреслені рішенням листопадового пленуму ЦК КП(б)У 1933 р., а зокрема «Резолюцією комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології», яка засуджувала

діяльність Інституту наукової мови в Києві як найактуальнішого осередку СБУ і ставила завдання переглянути всі термінологічні та загальноновживані словники, видані Інститутом, як ворожу продукцію [5, 15-21].

Отже, починаючи з 1933 р. вже не йшлося про те, які явища українсько-російської мовної взаємодії негативно впливають на українську мову, змінюючи її систему. Всі вони розглядалися як такі, що збагачують нашу мову, і називалися творчими запозиченнями з російської мови.

Заполітизовано й тенденційно розглядалися українсько-російські мовні контакти в 50-80-ті роки. Висунута В.В.Виноградовим теорія взаємодопомоги з боку російської мови національним мовам була «творчо» розвинута представниками соціолінгвістичного напрямку з українському мовознавстві І.К.Білодідом, О.О.Мельничуком, З.М.Русанівським як практика гармонійної двомовності, яка полягає з паралельному функціонуванні української та російської мови - мови міжнаціонального єднання, дружби і співробітництва.

Не уникнули впливу шкідливої тенденційності й такі дослідники українсько-російських міжмовних взаємозв'язків як Г.П.Їжакевич, Г.К.Черторизька, В.І.Кононенко, В.М.Брицин, Н.Г.Озерова та ін., праці яких, в основному, проникнуті увагою до проблем культури російського мовлення в Україні, присвячені явищам інтерференції в російській мові українців під впливом рідної мови.

Деякі питання російсько-української мовної взаємодії досліджує в 60-ті роки С.В.Ващенко, намагаючись спростувати тезу В.В.Іванова про те, що за загальним правилом розвитку людських засобів спілкування змішана двомовність завжди призводить до креолізації мов, тобто до виникнення змішаної мовної системи [6, 27].

Більш об'єктивно до оцінки явищ мовної взаємодії підходив Л.А.Булаховський. Пов'язуючи мовні зміни з історичним розвитком, вчений зауважує, що «мов, які б більше чи менше не підлягали стороннім впливам, навіть у відсталих (дикунських) народів, народів, що живуть найбільш ізольовано, досі не виявлено» [7, 286]. Однак цей факт, - підкреслює Л.А.Булаховський, - не дає

права зменшувати принципово важливого іншого діяння - діяння внутрішніх законів розвитку мов, що визначають їх обличчя.

Загальнотеоретичні питання мовних контактів розроблені вченими-мовознавцями А.О.Білецьким, С.В.Семчинським та Ю.О.Жлуктенком. Вони дослідили й описали механізм мовної взаємодії, який складається з ряду етапів.

С.В.Семчинський вважає, що запозичення та калькування збагачують лексику, а негативне ставлення до запозичень пояснює як відразу «афективно настроєних пуристів, які вважають, що мова, користуючись запозиченнями, втрачає свою національну самобутність» [8, 172]. Проте визнає, що внаслідок взаємодії мов відбуваються зміни іншого порядку, що призводить до втрати певних слів мови, які називає негативними запозиченнями.

Насамкінець слід підсумувати, що питання міжмовних взаємин ще науково не аналізовані в такій мірі, як цього вимагає сучасний стан мовознавчої науки. Внаслідок активних міжмовних контактів виникають нові мовні явища, що призводять до мовних видозмін. Велика сила інтерференції може діяти при цьому, витворюючи явища нової мовної якості. Все це необхідно врахувати, щоб розкрити й зрозуміти певні процеси в мовному житті.

Література

1. Бодуэн де Куртене И.А. О смешанном характере всех языков // Избранные труды по общему языкознанию: в 2-х т. - М., 1963. - Т. 1.
2. Булаховський Л.А. Загальне мовознавство. - К., 1975. - Т. 1.
3. Ващенко В.С. Про гібридні слова // Лінгвістичний семінарій. Тези доповідей.- Дніпропетровськ, 1966. - С. 26—28.
4. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. - 3-є вид. -VIII. - 1925.
5. Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книга для вивчення української літературної мови.- Львів, 1924.
6. Семчинський О.В. Семантична інтерференція мов. - К., 1974.
7. Сімович В. На теми мови. - Прага; Берлін, 1924.

8. Резолюція комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології // Мовознавство. -1934. -Ч. 1. -С. 17-21.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЖУРНАЛІВ

Доп. – ст. викл. Ничик Л.А.

Проблема духовності є особливо актуальною для Української держави, яка ввійшла в ХХІ століття незалежною, соборною. Перед нею стоїть завдання – розбудова всіх галузей і ланок важливих для життєдіяльності країни. Шлях національної консолідації, формування нової суспільної солідарності в Україні перекривають як ідеологічна спадщина тоталітаризму, так і гострі соціальні протиріччя. Цементуючою субстанцією для України є національна ідея. У своїх державотворчих пориваннях українське суспільство має розраховувати на національну ідею як на спосіб самоусвідомлення своєї унікальності серед інших націй і народів світу. Національна ідея має бути об'єднуючою. Вона покликана згуртувати навколо себе як український етнос, так і представників усіх інших етносів, які живуть на території України.

Національна ідея є необхідною у суспільстві, бо координує його, а своє практичне втілення вона знаходить через механізми освіти, від якості та впливовості якої залежить духовний, моральний, культурний, інтелектуальний рівень народу, ставлення до нього у світі. Тому особливої ваги у розбудові держави набуває система освіти, яка, на думку П.Щербаня, "... є тією силою, яка робить громадян спроможними компетентно й відповідально брати участь у житті суспільства" [4;12]. А це можливо лише за умов відродження національної системи освіти.

Фундаментом, методологічно-філософською основою, найважливішим засобом та джерелом формування характерів громадян, органічним компонентом усіх ланок та всіх форм системи освіти є національне виховання. В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально